

Exodus och ökenvandring i Gamla testamentet

Professor Antti Laato

Åbo Akademi

Lördagen 6.2. 2021

Historia bakom traditioner

- Uttåg ur Egypten och ökenvandring är viktiga händelser i israelitisk historia som är omnämnda många gånger i GT utanför Moseböckerna
- Det finns några variationer i dessa traditioner som är ett viktigt tecken för att en riktig historisk händelse ligger i bakgrunden
- Profeterna har använt exodus traditionen för att beskriva Herrens och Israels goda förhållande (Moseböckerna betonar folkets uppror)
- Psaltaren innehåller många lovsånger där man prisar Gud för det goda som han har gjort (med sju plågor i stället för tio)
- Historieböckerna innehåller hänvisningar till Guds trofasthet när han förde sitt folk bort från exilen

Ökenvandring och Moseböckernas framställning

- Endast få historiska händelser under 40 års ökenvandring har bevarats
- Enligt 4 Mos 33:8 dog Aron 40 år efter uttåget ur Egypten; detta beskrivs närmare i 4 Mos 20:22-29. Enligt 4 Mos 14:26-38 straffades israeliterna med 40 års ökenvandring snart efter de hade lämnat Sinai
- Hela 40 års historia ryms alltså mellan 4 Mos 14 och 4 Mos 20 och mycket av dessa kapitel innehåller lagar (4 Mos 15 om offer; 4 Mos 18 om leviternas tjänstgöring; 4 Mos 19 om den röda kon).
- 40 års ökenvandring presenteras i Moseböckerna så att förhållandet mellan Gud och Israel var problematiskt: Folk grälade mot Gud och vände sig bort från honom

Exodus och ökenvandring – tecken för Guds kärlek

- I profetiska texter (Hos 2 och Jes 40-55) har man betonat ökenvandring på ett annat sätt: Israel fick vandra i gemenskap med Gud och njuta av Herrens kärlek
- Hos 2:14-16: Därför skall jag **locka ut henne i öknen** och söka vinna hennes hjärta. Där lovar jag att återge henne vingårdarna, jag gör Akors dal till en hoppets port. Där skall hon svara mig som i sin ungdom, som när **hon drog ut ur Egypten**. Den dagen, säger Herren, skall du kalla mig »min man« och inte längre »min Baal«.
- Jes 43:16-21: Så säger Herren, han som gjorde **en väg genom havet**, en stig **genom mäktiga vatten**, han som **lät hästar och vagnar och starka kämpar rycka ut**: där ligger de och reser sig inte mer, utsläckta, som en slocknad veke. Men glöm det som förut var, tänk inte på det förgångna. Nu gör jag något nytt. Det spirar redan, märker ni det inte? Jag gör **en väg genom öknen, stigar i ödemarken**. Vilda djur, schakal och struts, skall prisa mig, för att **jag frambringar vatten i öknen, floder i ödemarken**, så att mitt folk, det utvalda, får dricka, det folk som jag har skapat åt mig. De skall sjunga mitt lov.

Exodus och historiska credo-texterna

Tema	5 Mos 26	Jos 24	Ps 78	Ps 105	Ps 136	Neh 9
Patriarker	6	2-4	5	6-23		7-8
Plågor	7-8	5	11-12, 42-51	26-36	10	9-10
Uttåg	8	6	12	37-39	11-12	10-11
Sävhavet		6-7	13, 53		13-15	9, 11
Sinai						13-14
Ökenvandring		7	14-40, 52	40-43	16	12, 15-21
Kanaans land	9	8	54-55	44-45	17-22	22-25

Sinai-episoden endast i Neh 9

- Sävhavets episod fattas i 5 Mos 26 och Ps 105
- Sävhavets under kan också vara så självklar händelse att den inkluderades i formuleringar där det sägs att Gud förde sitt folk ut ur Egypten med mäktiga undergärningar
- Mer intressant kan vara det faktumet att Sinai-episoden finns endast i Neh 9. Å andra sidan förutsätter alla historiska credo-texter någon sorts förbundsrelation mellan Herren (Jahve) och Israel
- Hur som helst kan man notera att en sen text, Neh 9, tycks återspegla exodus-berättelsens alla detaljer som finns också med i Pentateuken

Israeliterna i egyptiska byggnadsprojekt

- Ex 1:11: Pitom och Ramses. Ramses II (1279-1213) byggde staden Pi-Ramses (pr-r`-ms-sw d.v.s "Ramses' hus"). I egyptiska dokument Pi-Ramses har också skrivits endast i form Ramses.
- Pitom kan härledas från egyptiskan pr-itm d.v.s. "Atums hus". Hänvisning till "tempel-komplex" i Pi-Ramses?!
- Papyrus Leiden 348 är från Ramses II:s tid och där en ämbetsman förordnar mat till soldater och till "cApiru-folk, som flyttar stenar till den stora tempelbyggnaden i Ramses." En annan text (ostrakon som inte kan dateras) talar om byggandet av Pi-Ramses med hjälp av cApiru-folk.

Plågor

- 2 Mos
- 1. Blod
- 2. Paddor
- 3. Mygg
- 4. Flugor
- 5. Boskapsdöd
- 6. Bulnader
- 7. Hagel
- 8. Gräshoppor
- 9. Mörker
- 10. Dödandet av de förstfödda

Psalm 78

1. Blod
2. Insekter
3. Grodor
4. Gräshoppor
5. Hagel
6. Boskapspest
7. Pest som dödar de förstfödda

Psalm 105

1. Mörker
2. Blod
3. Grodor
4. Flugor och mygg
5. Hagel
6. Gräshoppor
7. Dödandet av de förstfödda

Greta Hort och ekologisk katastrof-kedja 1/3

- Häftiga regnskurar inträffade i Etiopien och i södra Egypten (**juli**) och detta ledde till att Nilfloden översvämmades (**juli-september**). Nilen förde med sig så stora mängder av "den röda jorden" (från Etiopien och södra Egypten) floden fick samma färg som "blod" (= *den första plågan*).
- Syret i floden minskade och många fiskar dog. Följden blev att fiskarna inte längre åt upp grodornas ägg. Ovanligt många grodägg kunde kläckas—detta äger vanligen rum i **september-oktober** (= *den andra plågan*).
- Döda fiskar var en bra växtgrund för insekter, både för mygg (kinnim /kinnom) och förflugor (kanske *Stomoxys calcitrans*) som utgör *den tredje och fjärde plågan*. Detta hände under **oktober-november**.

Ekologisk katastrof-kedja

2/3

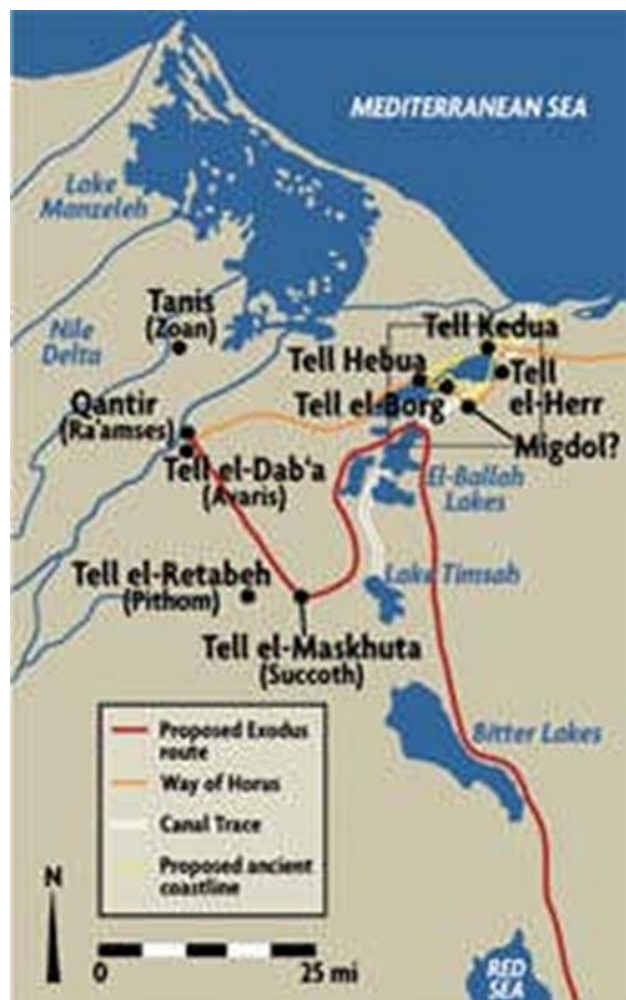
- *Den femte plågan*, en “pest” som dödade boskapen, kunde orsakas av bakterier (*Bacillus anthracis*) som hade levt i de döda fiskarna. Detta nedsmittande kan ha ägt rum i **januari** då flodnivån hade sjunkit och boskapen brukade beta i Nildalen.
- *Den sjätte plågan* skulle kunna vara en böldsjukdom som spreds avflugor (*Stomoxys calcitrans*).
- *Den sjunde plågan* var hagel som förstörde lin och korn men inte vete eller emmer (2 Mos 9:31-32). Detta implicerar en tidpunkt i **slutet av januari eller februari** eftersom linet i Egypten sås i januari och växer upp tre veckor senare.

Ekologisk katastrof-kedja

3/3

- *Den åttonde plågan* var gräshoppor som östanvinden förde med sig (Ex 10:13). Tidpunkten för denna plåga korresponderar bäst med den tid på året då östanvinden blåser, dvs. **mars-maj**.
- Den lämpligaste tidpunkten för *den nionde plågan, khamsin*, är **mars**. Att Gosen inte drabbades av mörkret beror helt enkelt på att sandstormar inte härjar i Nildeltat.
- Alltså den som har författat 2 Mos 1-15 kände av allt att döma mycket bra till klimatet och geografin i Egypten.
- *Den tionde plågan* tvingade slutligen faraon att ge efter till Mose krav "Let my people go!"

Från Egypten till Sinai

- Exodus-routen är på röd färg
- Anm. 1: Medelhavets kustlinje har förändrats.
- Anm. 2: ingen Suez-kanal på kartan; vattensystemet helt annorlunda.
- Anm. 3: Ballah-sjöar har torkat bort. Arkeologiskt stöd att de har existerat.
- I papyrus Anastasi (skolelevers övning från ca. 1200 fKr) talas det om två slavar som använde samma route som israeliterna.

Exodus och ökenvandring som grundsten

- ”Magna charta”-historia: förbundsrelation mellan Gud och Israel
- Viktig del i historiska credo texter: t.ex. enligt 5 Mos 26:5-9 upprepar man kontinuerligt Guds stora gärningar i liturgin
- Påsk är med i alla tre liturgiska kalender (2 Mos 23:14-17; 5 Mos 16; 3 Mos 23) → Hiskia (2 Krön 30) och Josia (2 Kung 23) inledde festen i Juda
- Många lagar i Moseböckerna motiveras med exodus händelse
- Qumrans texter hänvisar till det att Ps 105-106 har använts i liturgin när man har förnyat eller memorerat förbund mellan Herre och Israel
- När Moseböckernas framställning poängterar Israels problematiska lojalitet i ökenvandring, Hos 2 och Jes 40-55 betonar Herrens kärlek till Israel